

Forensische kinder-, jeugd- en transitiepsychiatrie

R. VERMEIREN, O.F. COLINS, A. POPMA, E. MULDER

- ACHTERGROND** De afgelopen 20 jaar is een sterke toename te zien in onderzoek in de forensische kinder- en jeugdpsychiatrie.
- DOEL** Reflecteren op dit onderzoek.
- METHODE** Eerst gaan we in op de eigenheden van de forensische psychiatrie, en de consequenties daarvan voor het onderzoek. Vervolgens bespreken we kort enkele onderzoeklijnen, van prevalentie van psychiatrische stoornissen bij specifieke delictcategorieën tot neurobiologisch onderzoek.
- RESULTATEN** De meerderheid van de jongeren in contact met justitie bleek een psychiatrische stoornis te vertonen, vooral gedragsstoornissen, ADHD en middelenmisbruik, maar ook angststoornissen en depressieve stoornissen kwamen bij 10-20% van alle delinquente jongeren voor. Vooral het vóórkomen van meer dan één stoornis liet verband zien met de aard en ernst van het delictgedrag en met het disfunctioneren van de jongere. Actuele onderzoeken richten zich o.a. op de stressas van jongeren in relatie tot proactieve en reactieve agressie.
- CONCLUSIE** Het onderzoek in de forensische kinder- en jeugdpsychiatrie heeft de afgelopen decennia een enorme vlucht genomen. Een van de uitdagingen voor de toekomst is de vertaling van onderzoeksbevindingen naar de praktijk.

TIJDSCRIFT VOOR PSYCHIATRIE 57(2015)12, 881-885

TREFWOORDEN forensische kinder- en jeugdpsychiatrie, kinder- en jeugdpsychiatrie

Wat onderscheidt de forensische kinderpsychiatrie van de ‘gewone’ kinderpsychiatrie? Dit verschil wordt bepaald door de juridische en justitiële context waarin dit onderdeel van het vak zich in afspeelt. Het vak wordt bovendien vaak uitgeoefend ten dienste van justitie, bijvoorbeeld bij rapportage pro Justitia. Dat kan zowel straf- als civielrechtelijk zijn. Bij minderjarigen dient het civielrechtelijke kader vooral om kinderen te beschermen tegen zichzelf of tegen hun omgeving. Strafrechtelijk wordt ingegrepen als de minderjarige een delict heeft gepleegd. Het bijzondere van het adolescentenstrafrecht ten opzichte van het gewone strafrecht is dat het ook een pedagogisch karakter heeft. In België ligt dat wat anders, omdat daar geen strafrecht voor minderjarigen bestaat. Straffen gebeurt er in civielrechtelijk kader, dat primair een pedagogisch karakter heeft.

Deze context maakt dat er een aantal cruciale verschillen is in de uitoefening van het vak. Enkele opmerkelijke zijn:

- Voor het kind/de jongere: dat zijn of haar vrijheid wegvault. De rechter legt op dat er diagnostiek moet gebeuren of dat behandeling nodig is. Uiteraard blijft betrokkene de vrijheid behouden mee te werken.
- Voor de professional: dat hij of zij de maatschappelijke veiligheid expliciet als doel moet stellen. Zeker in het strafrechtelijk kader is veiligheid voor anderen, die wordt ingeschat middels risicotaxatie, een belangrijk doel.

De professional dient deze andere context goed te bespreken met de betrokkene. Hierbij is het tevens van belang te vermelden op welke wijze de rechter op de hoogte wordt gehouden.

Verschillen in wetenschappelijk onderzoek

De bijzondere context heeft gevolgen voor de financiering en de organisatie van het onderzoek. Zeker bij jongeren in een justitiële inrichting, waar de overheid als plaatsende instantie toestemming of zelfs opdracht en financiering geeft voor onderzoek.

Onderzoeksfinanciering vanuit ZonMw wordt vooral beschikbaar gesteld door het ministerie van vws, en nauwelijks door Veiligheid en Justitie (v&j), waardoor onderwerpen primair op vlak van de gezondheidszorg liggen. Financiering vanuit het ministerie van v&j verloopt via andere kanalen, bijvoorbeeld het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (wodc), of rechtstreeks. Zo heeft het ministerie van v&j de door ZonMw gefinancierde Academische Werkplaats Forensische Zorg voor Jeugd (AWFZJ) een gelijke subsidie toegekend.

Door de justitiële context gelden er voor de benadering van deelnemers andere criteria bij forensisch onderzoek dan bij niet-forensisch onderzoek. Uiteraard geldt dat de Wet medisch-wetenschappelijk onderzoek met mensen (wmo) van toepassing is. Daarnaast moet echter ook toestemming verkregen worden van het ministerie van v&j. Omdat jongeren onder justitie 'onvrij' zijn, is het van belang extra aandacht te besteden aan het verkrijgen van toestemming. We moeten er immers zeker van zijn dat jongeren de toestemming begrijpen en zich niet verplicht voelen. Omdat de huidige wetgeving voor deze doelgroep erg beperkt is, wordt hier thans in de AWFZJ onderzoek naar verricht.

Typen onderzoek

Forensisch jeugdpsychiatrisch onderzoek gebeurt bij uitstek in een multidisciplinair onderzoeksteam. Dergelijke teams omvatten behalve disciplines uit de kinderpsychiatrie, ook juridische en criminologische experts. In forensisch onderzoek is het erg moeilijk om scherp aan te geven welk deel specifiek kinderpsychiatrisch is. In de meeste forensisch kinderpsychiatrische onderzoeken wordt immers de relatie gelegd met gepleegde delicten, waardoor deze onderzoeken ook een strafrechtelijk en criminologisch karakter hebben.

Onderzoek bij specifieke delictgroepen neemt de laatste jaren sterk toe. Daar waar vroeger delinquenten ongedifferentieerd werden onderzocht, is er recent meer aandacht voor bijvoorbeeld het onderscheid tussen gewelddadig en niet gewelddadig gedrag (bijv. Colins e.a. 2009a), alsook voor specifieke delictgroepen, zoals zedendelinquenten, heel jonge kinderen, en meisjes. Het zijn stuk voor stuk groepen met een eigen profiel, die een specifieke benadering vergen. Voor het juist indelen van subgroepen moet een gedegen methode worden gebruikt, zoals de voor kinderen aangepaste delictindeling van Loeber (Van Domburgh e.a. 2009).

AUTEURS

ROBERT VERMEIREN, hoogleraar Kinder- en jeugdpsychiatrie, Curium-LUMC, Leids Universitair Medisch Centrum, en hoogleraar Forensische Kinder- en jeugdpsychiatrie, VU medisch centrum, Amsterdam; Academische Werkplaats Forensische Zorg voor Jeugd, Zutphen.

OLIVIER F. COLINS, senior onderzoeker, Curium-LUMC, Leids Universitair Medisch Centrum; Academische Werkplaats Forensische Zorg voor Jeugd, Zutphen.

ARNE POPMA, hoogleraar Forensische Psychiatrie, VU medisch centrum, Amsterdam en Universiteit Leiden; Academische Werkplaats Forensische Zorg voor Jeugd.

EVA MULDER, programmaleider, Academische Werkplaats Forensische Zorg voor Jeugd, Zutphen.

CORRESPONDENTIEADRES

Prof. dr. Robert Vermeiren, Curium-LUMC, Endegeesterstraatweg 27, 2342 AK Oegstgeest.

E-mail: r.r.j.m.vermeiren@curium.nl

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 30-7-2015.

Geschiedenis

Na de zogenaamde affaire-Buikhuisen aan de Universiteit Leiden in de jaren 70 en 80 is het medisch-biologische onderzoek bij delinquenten lange tijd tot stilstand gekomen. De criminoloog Wouter Buikhuisen stelde destijds voor biologisch onderzoek te verrichten bij jeugdige delinquenten. Hierop volgde een dermate heftige maatschappelijke reactie dat hij zelfs zijn academische carrière moest afbreken.

Dit is niet de enige reden waarom de academische psychiatrie nooit veel aandacht toonde voor forensisch onderzoek. Het is lastig uit te voeren onderzoek dat door het specifieke karakter minder gewaardeerd wordt in wetenschappelijke tijdschriften. De wetenschappelijke 'impact' van specifieke forensisch-psychiatrische en psychologische tijdschriften is relatief laag. Nog steeds wordt in geen enkele vakgroep volwassenenpsychiatrie veel aandacht besteed aan dit onderwerp. Alleen het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam heeft de leerstoel Forensische Psychiatrie geïmplementeerd in de geneeskundefaculteit. Het VU medisch centrum heeft datzelfde gedaan voor de leerstoel Forensische Kinder- en Jeugdpsychiatrie. In andere universiteiten zijn de leerstoelen verbonden aan andere faculteiten.

De huidige stand van forensisch psychiatrisch onderzoek is een verdienste van prof. Doreleijers, vanaf eind jaren 90 hoogleraar aan het VU medisch centrum. Dit onderzoek

kwam tot bloei na zijn eigen promotieonderzoek (1995) naar het voorkomen van psychiatrische stoornissen bij jeugdige delinquenten. Zijn promotieonderzoek werd gevolgd door een vergelijkbare promotie in Vlaanderen (Vermeiren 2002) en in de Nederlandse justitiële jeugdinrichtingen (Vreugdenhil 2003). Deze projecten leidden tot de conclusie dat de meerderheid van de jongeren die in contact kwamen met justitie een psychiatrische stoornis vertoonde. Het vaakst betrof het gedragsstoornissen, ADHD en middelenmisbruik, maar ook angststoornissen en depressieve stoornissen kwamen bij 10-20% van alle delinquente jongeren voor. Vooral het vóórkomen van meer dan één stoornis liet verband zien met de aard en ernst van het delictgedrag en met het disfunctioneren van de jongere.

Opvallend in het onderzoek van Vreugdenhil (2003) was dat allochtone jongeren vaker een detentiestraf opgelegd kregen en Nederlandse jongeren een behandeling. Ook het vaak voorkomen van psychotische kenmerken bij jeugdige delinquenten (> 40%) was opmerkelijk. Het bleef echter onduidelijk in welke mate deze symptomen daadwerkelijk wezen op een (beginnende) psychose, dan wel het gevolg waren van middelenmisbruik of een voorgeschiedenis van fysiek en seksueel misbruik. Vergelijkbare resultaten werden later ook gezien in Vlaanderen (Colins e.a. 2009b).

Later groeide de aandacht voor specifieke groepen, onder anderen meisjes (Hamerlynck 2008). Hoewel meisjes veel minder vaak gedragsproblemen vertonen dan jongens, heeft de veel kleinere groep die wel gedragsproblemen heeft echter veel meer problemen. Dat het overgrote deel van deze meisjes misbruikt of mishandeld is in het verleden, hangt daar zeker mee samen. Heel wat meisjes vertonen later seksueel risicogedrag, wat de kans op vroeg moederschap verhoogt (Van der Molen e.a. 2013).

Risicotaxatie was al vroeg een belangrijk onderwerp. Zo onderzocht Lodewijks (2008) de *Structured Assessment of Violence Risk in Youth* (SAVRY) als instrument om agressieve delicten te voorspellen. In de praktijk bleek dit instrument – althans bij jongens – bruikbaar en goed voorspellend. De SAVRY ondersteunt de clinicus bij zijn eigen klinische beoordeling. De SAVRY-score is niet bindend en de uiteindelijke beslissing gebeurt mede op basis van criteria die niet in de checklist zijn opgenomen, zoals bijvoorbeeld psychotische kenmerken. Uiteraard blijft het voorspellen ook met dit instrument een grote mate van onnauwkeurigheid behouden.

In de eerste jaren van de huidige eeuw werden opnieuw voorzichtige stappen gezet naar neurobiologisch onderzoek bij delinquente jongeren. Popma (2006) onderzocht de stressreacties bij jonge tieners die wegens een licht delict met de politie in aanraking kwamen. Zoals verwacht,

bleken de jongeren die de ernstigste agressieve delicten hadden begaan minder gespannen bij stressvolle activiteiten. Zowel deze lage stressreactie als een laag afgesteld autonoom zenuwstelsel bleek bij vervolgonderzoek voorspellend voor recidive (de Vries-Bouw 2012).

Recente onderzoekslijnen

NEUROBIOLOGISCH ONDERZOEK

De eerdere schroom ten opzichte van neurobiologisch onderzoek bij delinquente jongeren is gelukkig grotendeels verdwenen. Verschillende actuele onderzoeken richten zich op de stressas (o.a. cortisol, hartslag) van jongeren in relatie tot proactieve en reactieve agressie. Proactieve agressie is koelbloedige agressie om een specifiek doel te bereiken en zou gepaard gaan met een lagere stressgevoeligheid. Reactieve agressie daarentegen is emotioneel, een reactie op een frustrerende gebeurtenis. Deze vorm zou gepaard gaan met een instabiel en overreagerend stresssysteem, wellicht als gevolg van eerder meegemaakte trauma's.

Recent is neuro-imagingonderzoek toegevoegd aan de onderzoeksmethoden. Hiermee kan men nagaan of er een relatie bestaat tussen antisociaal gedrag en specifieke hersenactiviteit of structuren in specifieke hersengebieden. Ook gaat men na of deze hersenkenmerken voorspellend zijn voor later gedrag en of veranderingen in gedrag samengaan met veranderende hersenactiviteit.

ONDERZOEK NAAR AUTISME

Doordat de autismespectrumstoornis geen deel uitmaakt van de standaard psychiatrische vragenlijsten, is onderzoek ernaar steeds beperkt gebleven. Diepgaand onderzoek ernaar is bovendien tijdsintensief, terwijl de prevalentie bij delinquenten vermoedelijk laag is. Hoewel autistische symptomen frequent voorkomen bij jeugdige zedendelinquenten ('t Hart e.a. 2010) en kinderen met een eerste politiecontact (Geluk e.a. 2014), blijft het onduidelijk in welke mate dit daadwerkelijk wijst op de aanwezigheid van een autismespectrumstoornis.

VERVOLGONDERZOEK

De eerste vervolgonderzoeken richtten zich met name op criminele recidive bij eerder onderzochte jongens. Enigszins tegen de verwachting in bleken psychiatrische stoornissen slechts in beperkte mate latere politiecontacten te voorspellen (Colins e.a. 2011). Wellicht hangt dit samen met de kwaliteit van de politiedatabases en de politiepraktijk. Veel criminaliteit is niet bekend bij de politie. Om goed zicht te krijgen op de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen zouden de jongens opnieuw benaderd moeten worden, wat geen sinecure is.

Bij meisjes werd vervolgonderzoek wel met succes uitgevoerd (Van der Molen e.a. 2013). Vier tot vijf jaar na verblijf bleek slechts een kleine groep meisjes (10%) een opleiding te volgen, een baan of een woning te hebben. Alle anderen hadden minstens één psychiatrische stoornis, of een persoonlijkheidsstoornis en/of middelenmisbruik. Eveneens zorgelijk was dat een derde van deze jonge vrouwen een kind had gekregen vóór hun 20ste verjaardag, en dat deze jonge moeders de ernstigste stoornissen hadden.

Een vervolgonderzoek bij kinderen jonger dan 12 jaar met een eerste politiecontact toonde dat ongeveer een derde van deze kinderen zich de daaropvolgende jaren ongunstig ontwikkelt. Vooral de combinatie van een gedragsstoornis en ADHD bleek voorspellend voor later antisociaal gedrag (Cohn e.a. 2012). Dit toont dat vroeg herkennen van problemen en adequaat ingrijpen aangewezen zijn.

PRAKTIJKONDERZOEK

Hoewel al het eerdere onderzoek van groot belang is voor een beter inzicht in de doelgroep, is een beperking dat het vooral 'academisch' onderzoek betrof. De directe waarde voor de praktijk bleef beperkt, terwijl de maatschappij wel enorm worstelt met deze doelgroep. Het antwoord hierop was het oprichten van academische werkplaatsen. In 2010 ging daarom de eerder vermelde AWFZJ van start. Het eerste wapenfeit van deze werkplaats was het ontwikkelen van een methodiek voor screening en diagnostiek door Vahl (details zie Colins e.a. 2014). Deze ontwikkelde methodiek wordt nog steeds gebruikt in het kader van reguliere zorg. Voor meer info, zie: www.awfzj.nl.

De toekomst

Onderzoek in de forensische jeugdpsychiatrie bloeit. In dit artikel vermelden wij slechts een fractie van het lopende onderzoek: behalve aan de afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie van het LUMC en het VUMC, lopen ook aan de Uni-

versiteit Tilburg (prof. Van Nieuwenhuizen) talrijke onderzoeken. Er liggen nog veel mogelijkheden en ook bedreigingen.

Een bedreiging is de beperktere mogelijkheid om subsidie te verwerven. Omdat de verantwoordelijkheid voor dit type onderzoek in belangrijke mate bij het ministerie van v&j ligt, was de mogelijkheid eerder al niet ruim. De huidige bezuinigingen en de transitie van alle jeugdzorg maken het er niet eenvoudiger op. De verantwoordelijkheid voor de zorg komt weliswaar bij de gemeenten te liggen, maar zij zien onderzoek niet als hun primaire taak. Daar staat tegenover dat de actuele veranderingen in de zorg ook mogelijkheden bieden. Daar waar het beleid voorheen werd opgesplitst over meerdere bestuurslagen, overheerst nu één integrale visie. De decentralisaties maken dat de zorg gaat naar de jongere in de wijk, waarbij één integrale aanpak nagestreefd wordt. Het is bijzonder te noemen dat interventies geboden in de justitiële jeugdinrichtingen buiten de transitie gebleven zijn.

De technische vooruitgang creëert eveneens mogelijkheden. Op het vlak van databeheer en -verwerking kennen we een ware revolutie. Daardoor zijn we thans in staat om gegevens op een unieke manier beschikbaar te maken en samen te brengen. Dit stelt ons in staat om databases van justitie, uit de zorg en het wetenschappelijk onderzoek te koppelen - uiteraard allemaal met garantie voor de privacy van de jongere.

Conclusie

Het onderzoek in de forensische kinder- en jeugdpsychiatrie heeft de afgelopen decennia een enorme vlucht genomen. Sinds prof. Doreleijers onderzoek begon op dit vlak, is er een ruim onderzoeksprogramma gegroeid waar tal van onderzoekers en groepen aan deelnemen. Voor de toekomst is nog veel te doen, met name de vertaling van onderzoeksbevindingen naar de praktijk.

LITERATUUR

- Cohn M, van Domburgh L, Vermeiren R, Geluk C, Doreleijers T. Externalizing psychopathology and persistence of offending in childhood first-time arrestees. *Eur Child Adolesc Psychiatry* 2012; 21: 243-51.
- Colins O, Grisso T, Vahl P, Guy L, Mulder E, Hornby N, e.a. standardized screening for mental health needs of detained youths from various ethnic origins: the Dutch Massachusetts Youth Screening Instrument-Second Version (MAYSI-2). *J Psychopathol Behav Assess* 2014; 37: 1-12.
- Colins O, Vermeiren R, Schuyten G, Broekaert E. Psychiatric disorders in property, violent, and versatile offending detained male adolescents. *Am J Orthopsychiatry* 2009a; 79: 31.
- Colins O, Vermeiren R, Vahl P, Markus M, Broekaert E, Doreleijers T. Psychiatric disorder in detained male adolescents as risk factor for serious recidivism. *Can J Psychiatry* 2011; 56: 44-50.
- Colins O, Vermeiren R, Vreugdenhil C, Schuyten G, Broekaert E, Krabbendam A. Are psychotic experiences among detained juvenile offenders explained by trauma and substance use? *Drug Alcohol Depend* 2009b; 100: 39-46.
- Domburgh L van, Vermeiren R, Blokland AA, Doreleijers TA. Delinquent development in Dutch childhood arrestees: developmental trajectories, risk factors and co-morbidity with adverse outcomes during adolescence. *J Abnormal Child Psychol* 2009; 37: 93-105.

- Doreleijers TAH. Diagnostiek tussen jeugdstrafrecht en hulpverlening [proefschrift]. Gouda: Quint; 1995.
- Hamerlynck SMJJ. Girls in juvenile justice institutions: psychopathology and sexual risk behavior [proefschrift]. Amsterdam: VU University; 2008.
- Lodewijks L. Violence risk assessment in adolescents in the Dutch juvenile justice system [proefschrift]. Amsterdam: VU University; 2008.
- Molen E van der, Vermeiren R, Krabbendam A, Beekman A, Doreleijers T, Jansen L. Detained adolescent females' multiple mental health and adjustment problem outcomes in young adulthood. *J Child Psychol Psychiatry* 2013; 54: 950-7.
- Popma A. Neurobiological factors of antisocial behavior in delinquent male adolescents [proefschrift]. Amsterdam: VU University; 2006.
- Vermeiren R. Delinquents Disordered? Psychopathology and neuropsychological deficits in delinquent adolescents [proefschrift]. Antwerpen: University of Antwerpen; 2002.
- Vreugdenhil C. Psychiatric Disorders among incarcerated male adolescents in the Netherlands [proefschrift]. Amsterdam: VU; 2003.
- Vries-Bouw M de. Neurobiological stress parameters in relation to disruptive behavior: A longitudinal study in delinquent male adolescents [proefschrift]. Amsterdam: VU University; 2012.

SUMMARY

Forensic child, adolescent and transitional psychiatry

R. VERMEIREN, O.F. COLINS, A. POPMA, E. MULDER

BACKGROUND Over the past 20 years there has been a marked increase in research relating to forensic child and adolescent psychiatry.

AIM To review briefly and reflect on this research.

METHOD First of all, we describe the characteristics of forensic psychiatry and consider the consequences of this type of psychiatry for research in forensic settings. Secondly, we highlight several lines of research; these range from neurobiology to the prevalence of psychiatric disorders in persons who have committed specific types of offences.

RESULTS A majority of young people who have been in contact with the law appeared to have a psychiatric disorder, especially behavioural disorders, ADHD and substance abuse. However, also anxiety and depressive disorders were found in 10-20% of all delinquent young people. Particularly the existence of more than one disorder showed a connection between the nature and the severity of the delinquent behaviour and the disfunctioning of the adolescent. Current research focuses on stress and HPA axis of young people in relation to proactive and reactive aggression.

CONCLUSION In the past decades research in forensic child and adolescent psychiatry has taken an enormous flight. One of the challenges for the future will be translating the results of the research into practice.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 57(2015)12, 881-885

KEY WORDS child- and adolescent psychiatry, forensic child- and adolescent psychiatry